

inkban azt tapasztalja minden megbélyegzett „populista”, hogy fordítva áll a szekérűd, mint Ortega idejében: az elitek jelentenek halálos veszélyt az atlanti civilizációra. Akár az adóparadicsomok globális befektetőire, akár az őket kiszolgáló médiára és politikára gondolunk, akár a jurisztokrata csuhások demokráciát kismimiző döntéseit szenvedjük, a „sztárelit” mélyen megveti az adóalannyá lefokozott népet, a „tömeget”, amelyből vétetett. Ez a huzatosan nyitott, kulturálisan liberális, címkéje szerint újbaloldali elit, a nemzetközi pénz- és információáramlás környékén zsinatoló repülőgép-nomádok hálózati mátrixa révén egy oligarchikus társadalmat szőtt össze magának. Ennek kevése köze van a demokráciához, noha egyelőre még jobb a világnak e helyén élni, mint egy afrikai vagy ázsiai diktatúrában. Viszont megkérdőjelezhetetlen, hogy az atlanti modell folyamatosan „szovjetizálódik”, azaz minden „polgár” az állam, vagy még nagyobb hatalmi képződmény kiszolgáltatottja, kiszolgálója lesz, akár a gazdasági folyamatokat tekintjük (eladósodás), akár a média által sulykolt viselkedés- és véleménynyilvánítási rendszabályozást.

Ilyen körülmények között – Kucsera Tamás Gergely felvetésére válaszolva – megkockáztatom, hogy a jövőben az olyan művészet lesz ismét hiteles, amely individuális és sorsközösségi feladatokat is felvállal.

(Kucsera Tamás Gergely: *Túl művészetben, túl emberen. Válogatott művészetelméleti írások*. L'Harmattan kiadó, 2019, Budapest)

LUDMANN MIHÁLY

MAGYAR EGYETEMEK – KÖNYVEK, KOLOSTOROK ÉS ISKOLÁK

A vanitas csendéleteken, amelyek a földi javak, a világ mulandóságára figyelmeztetnek, gyakran feltűnik a könyv, amely a tudás hiábavalóságát jeleníti meg, azt érzékeltetve, hogy a tudás sem véd meg a végzettől. Az elmúlás kifejzi, hogy valami múlttá válik, a múlttól mégis tudunk, mert az emlékezetben és a tárgyakban megőrződik. A múlt veszélyeztetett, mert az emlékek megfakulnak, a tárgyak pedig elpusztíthatóak. Az emberi tudás és alkotóképesség az épületekben, szobrokban és a könyvekben megjelenve tárgyasulva őrzik a múltat, és így azt, ami elmúlt, jelenlévővé teszik. A könyveket nagy számban a könyvtárak őrzik, és a könyvekre ma is úgy tekintünk, mint a tudás forrására. Ez a tudás nemcsak a természettudományos leírásokban ölt testet, hanem az is a világról alkotott ismereteinket gyarapítja és alakítja, ahogyan például egy költő ír róla. „Országok rongya! könyvtár a neved, / De hát hol a könyv mely célhoz vezet? / Hol a nagyobb rész boldogsága? Ment-e / A könyvek által a világ elébb? – írta Vörösmarty Mihály 1844-ben a *Gondolatok a könyvtárban* című versében. A debreceni Református Kollégiumban látható egy falkép, Gáborjáni Szabó Kálmán műve, címe: *Könyvtármentés 1802*, amelyen azt ábrázolta,

1881-ig Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem volt az intézmény neve (Fotó: Ludmann Mihály)

ahogyan a tűzvész idején a diákok saját testükkal védve mentették a könyvtár könyveit. Tudták, ha ez elvész, akkor nemcsak a könyvek hiánya miatt lesznek szegényebbek, hanem a tudás megőrzésének egyik legfontosabb tárgyait veszítik el, amelyek az új kollégisták szellemi épülését és ezzel együtt a világunk fejlődését is szolgálják.

Az európai civilizációban láthatjuk a korszakváltásokban a megtagadott és felejtésre ítélt múltat, de tetten érhetjük a tárgyakban megőrződött szellemi javak folytonosságát is. A civilizáció hanyatlását Kenneth Clark angol művészettörténész úgy írta le, hogy ez azért történhetett és történhet meg, mert eltűnik belőle az erő, az energia és a vitalitás, kiszolgáltatottá válik, kimerül és eluralkodik benne a félelem. Európa újbóli felemelkedése a Római Birodalom összeomlása után a középkori kolostorokban kezdődött, ahol megőriztek valamit a múltból. A kolostorokban összegyűjtötték az ókori iratokat, könyveket másoltak, ápták az írás művészetét, amit Európa szinte teljesen elfelejtett, valamint itt működtek az első iskolák. Minden kor a maga igényeihez igazítja a megőrzésre és átadásra érdemesnek tartott tudást, legyen az gyakorlati vagy elméleti, és ehhez igazítva hozza létre a szükséges intézményeket. A középkor egyik legfontosabb civilizációs vívmánya az egyetem volt, amely a 11. század végétől a nyugati kultúrkör új oktatási intézményeként született meg. Kitalálni és létrehozni valami újat, ehhez erő és energia kell, valamint hit abban, hogy ez

szolgálni fogja a következő generációkat is. Az egyetemek a 13. századra már kialakították a szakmai és adminisztratív szervezeteiket. Négy karból álltak: a Szabad Művészetek Kara, ennek vezetője a rektor volt, az Orvosi, a Teológiai és a Kánonjogi (Jogi) Fakultás, élükön a régensekkel, felettük állt a dékán.

Magyarország első egyetemét 1367-ben, Nagy Lajos király uralkodásának idején, Pécsen hozták létre, amely szinte egy időben jött létre a szomszédos országok egyetemeivel. Azonban a pécsi rövid életű volt, az 1390-es években már nem működött. Ezután 1395-ben Luxemburgi Zsigmond Óbudán alapított egyetemet, amely négy fakultással működött, de 1403-ban már ez is bezárt. Mátyás király 1465-ben Pozsonyban hozott létre egyetemet, azonban az uralkodó halála után ez is megszűnt. A középkori hazai felsőfokú iskolák alapításai nem voltak sikeresek. A tudományra vágyó ifjak emiatt szép számmal látogatták a külföldi intézményeket, a legkedveltebbek az itáliai egyetemek voltak. A Mátyás halála utáni két évszázadban minden anyagi és szellemi erő nagy részét felemésztette a török birodalom elleni önvédelmi háború. Ennek is szerepe volt abban, hogy a pozsonyi egyetem alapítása után 170 év telt el, amikor Pázmány Péter 1635-ben megalapította az újkor első és máig fennálló magyar egyetemét a Pozsony vármegyei Nagyszombat városában. Az ország fővárosa, Buda ekkor még török megszállás alatt volt. Nagyszombat távol esett a török hódítás-tól és háborús útvonalaktól. Az oktatás először csak két fakultással kezdődött, bölcsészeti és teológiai karral, majd 1667-ben a jogi és 1769-ben az orvosi fakultással vált klasszikus egyetemmé. Az iskolát 1777-ben átköltöztették Budára, a felszerelését vízi úton szállították ide. Fennállását a Ratio Educationis (1777), az első magyar oktatási törvény is szentesítette, amely rögzítette, hogy Magyarországon csak egy egyetem működhet. Az egyetemet a királyi várpalotából 1784-ben Pestre költöztették, mert a budai épületekre a helytartótanácsnak és más uralkodói intézményeknek volt szüksége.

Kísérlet egy újabb magyar egyetem létrehozására

A 18. században a főnemesi családok tagjai közül sokan jelentős mecénási szerepet tölthettek be, ennek köszönhetően az építészetben és a képzőművészetben is figyelemreméltó művek születtek. Ez a tevékenységük kiterjedt az oktatásra is. Egerben 1761-ben Barkóczy Ferenc egri püspök a papneveldeből egyetemet szándékozott létrehozni, amely kezdetben három fakultással működött volna, ahogyan ekkor a nagyszombati egyetem is. Ezt a tervét utóda, Eszterházy Károly felkarolta, aki 1762-től 1799-ben bekövetkezett haláláig egri püspök volt. Barkóczy Ferenc bízta meg Ignaz Gerlt az iskolaépület megtervezésével, amelynek építése 1761-ben elkezdődött. Azonban Eszterházy áttervezte a földszintes épületet, majd a jogi iskola helyigénye miatt újabb emelet tervezését rendelte meg, amit az építész nem vállalt el. Ezért a püspök Fellner Jakobot bízta meg az új tervek elkészítésével. Fellner korának egyik legjobb építész volt, Tatán és Pápán templomot, Veszprémben püspöki palotát épített, amelyek ma is késő barokk építészetünk jeles alkotásai. A leendő egri egyetem épülete 1785-re készen állt.

Ahhoz, hogy egy oktatási intézmény egyetem legyen, bölcsészeti, jogi, orvosi és teológiai fakultásnak kellett lennie. Egerben jogi iskola és papnevelde működött, az orvosképzés feltétele is adott volt. Még Barkóczy püspök hívta a városba 1758-ban Markhot Ferencet, aki Bolognában szerzett orvosi diplomát. Markhot 1769-ben megnyitotta az első hazai orvosiskolát, azonban 1772-ben Mária Terézia megtiltotta, hogy orvosi diplomát adjon ki és így az iskola 1775-ben bezárt. A Ratio Educationis hatálya lépése 1777-ben jogilag is meggátolta az új egyetem létrejöttét, és ezért az Egerben működő iskola csak líceum lehetett. A líceumban gimnáziumi oktatás volt, amit felsőfokú képzés egészített ki. Ezzel az újabb magyar egyetem létesítése egy évszázadra lekerült a napirendről.

Eger a magyar oktatás történetében a későbbiekben is fontos szerepet tölt be. Barkóczy és Eszterházy püspökök álma 255 év múlva, 2016-ban teljesült, ekkor jött létre az Eszterházy Károly Egyetem.

Egyetem Erdélyben

Erdélyben, amely 1848-ig külön közigazgatási területként létezett, abban az évben, amikor az egri orvosképzés megszűnt, Kolozsváron elkezdődött az egyetemi oktatás. Az iskola jogelődje a Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király által 1581-ben alapított jezsuita kollégium volt. A kolozsvári egyetemi oktatás négy karral indult, amikor Mária Terézia 1775-ben megadta rá az engedélyt. Ez a kivételes állapot nem tartott sokáig, mert II. József az egyetemet 1784-ben vizsgálatot követően líceummá. A leverett szabadságharc után a magyar oktatásban jelentős változás csak a kiegyezés után következhetett be, ami érintette a felsőoktatást is. A kolozsvári tudományegyetem második magyar egyetemenként 1872. november 10-én kezdte meg működését, miután az alsó- és felsőház is megszavazta az 1872. évi XIX. törvénycikket, amely engedélyezte az újra indulást. A Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem négy karral jött létre. Ezek a következők voltak: jog- és államtudományi, orvostudományi, bölcsészet, nyelv- és történettudományi, valamint a matematika és természettudományi. Fontos változás is történt, mert Kolozsváron nem volt hittudományi kar, azonban a természettudományok önálló karrá szerveződtek. Ez jól mutatja a szellemtörténeti erőviszonyok átrendeződését. A kolozsvári egyetemen az indulásakor a legnépszerűbb kar – a beiratkozott hallgatók száma alapján –, a jog- és államtudományi kar volt. Az egyetem uralkodói engedéllyel 1881-ben felvette Ferenc József nevét. Az oktatói és hallgatói létszámában igencsak meggyarapodott iskolának új épületekre volt szüksége. Az iskolatervezés az építészeket új kihívás elé állította. A tantermek, előadók, a közösségi terek elhelyezése, megvilágítása mellett olyan kérdések is felmerültek, hogy milyen burkolatot, színeket használhatnak. Ezek korábban nem jelentek meg olyan tömegigénnyel, mint ebben az időszakban. Az oktatást segítő laborok, könyvtárak, szertárak és az oktató kórházak, klinikák tervezése is új feladatokat jelentettek az építészeknek. Az oktatási épületek egyik legfeltűnőbb vonása a takarékos egyszerűség volt. Tervezésükben a kor kiváló építészei vettek részt. A kolozsvári egyetem központi épületének terveit Alpár Ignác és Meixner Károly

készítette el. A kétemeletes, belső udvaros épület homlokzatának hangsúlyos középrizalitjában kapott helyet a három bejárati kapu, és ugyanitt a legfelső emeleten az oldalszárnyak fölé magasodó épületrészben a díszterem, amelynek belső magassága nagyobb volt, mint a tantermeké.

A Kolozsvári Tudományegyetem Élet- és Közegészségügyi Intézetet épületének terveit is Alpár Ignác készítette el 1886-ban. Hasonlóan egyszerű és áttekinthető volt az egyetemhez kötődő Karolina Országos Kórház épülete. Ezt 1897–1902-ben építették, Korb Flóris és Giergl Kálmán terve alapján. Az egyetem könyvtára részére új épületet terveztek és a kor elvárásának megfelelően tervpályázatot írtak ki, amelynek a benyújtási határideje 1904. július elseje, délután egy óra volt. Kilenc pályamű érkezett, ezek közül Orth Ambrus és Somló Emil budapesti építészeké kapta az első díjat, de végül az egyetemi könyvtárat a második helyezett Korb Flóris és Giergl Kálmán terve alapján 1906–1907-ben építették meg, és 1909-ben nyitották meg. A könyvtár ekkor az oktatás elengedhetetlen intézménye volt, amely építészeti szintén új kihívás elé állította az építészeket. Kolozsváron a könyvtár igazgatója, Erdélyi Pál, aki korábban a Budapesti Egyetemi Könyvtár segédőre volt, részletes tervek bocsájtott a mérnökök rendelkezésére, akik ez alapján készítették el a terveket. Az épület három különálló részből áll, az igazgatási és feldolgozó osztályok, a raktárak és a látogatók számára kialakított helyiségek. Hat olvasóterme volt, a raktárak kapacitása 350 ezer kötetre elegendőek. Az épület két szárnya merőlegesen metszi egymást, azonban ezt az élt levágva hozták létre a harmadik, bejárati homlokzatot. A homlokzatok egyszerre fegyelmezettek – a szintek osztása, az egyforma ablakok miatt – és játékosak is. Ez utóbbit a színes téglalburkolat alul sávozott, felül változatos dekoratív síkjai, és a főpárkány térbeli mozgása érzékelteti. Az épület külső és belső megjelenésében felfedezhetjük a szecesszió hatását, amely a belső terek és az üveglablakok dekorációjában is megjelenik. Két évtized múlva Korb Flóris a Debreceni Egyetem tervezésében hasznosíthatja a Kolozsváron szerzett tapasztalatait.

Új egyetemek

A kolozsvári egyetem indulásakor azonban a népesség növekedése, a városiasodás, az oktatás kiteljesedése és a természettudományok rohamos fejlődése magával hozta a felsőoktatási intézmények iránti igényt. Ez nemcsak a klasszikus egyetemi, hanem a műszaki és művészeti oktatásra is kiterjedt. Egyre sürgetőbbé vált a két egyetem mellett újak létrehozása. Erre Pozsony pályázott, ahol már 1874-ben elkezdődött a főiskolai oktatás, és nem sokkal később már szóba került lépésről-lépésre teljes tudományegyetemet létesíteni Pozsonyban, amelyet Trefort Ágoston miniszter is támogatott, azonban a következő évtizedekben ez ügyben nem történt előrelépés. Ez az idő versengést hozott, mert Szeged és Debrecen is esélyessé vált egy új intézmény elhelyezésére. Pozsony pozícióját erősíthette az is, hogy a középkori Magyarország harmadik egyetemét itt alapították 1465-ben. Az újkori harmadik egyetem alapítása azonban jócskán elhúzódott, csak 1911-ben döntött a minisztertanács. Eszerint Pozsony

Az egyetemalapítók emléktáblája Szegeden: Korb Flóris, Gaál Endre, Várhelyi József, Glattfelder Gyula (ül), Somogyi Szilveszter, Klebelsberg Kunó, Aigner Károly, Tóth Károly, Rerrich Béla (Fotó: Ludmann Mihály)

és Debrecen lesz a két új egyetemi város, a szegedieket jogakadémiával vagy műegyetemmel kárpótolták volna. Negyven esztendővel a kolozsvári egyetem újraalapítása után, 1912-ben két új egyetem jöhetett létre, erről az 1912. évi XXXVI. törvénycikk rendelkezett, amelyet július 7-én a király is szentesített. Az uralkodó Pozsony város kérését támogatóan október 19-én engedélyezte, hogy a „Pozsonyban felállítandó magyar királyi tudományegyetem örök időkre a „Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem” nevét viselhesse.”¹

Régi egyetemek új helyen

A Nagy Háború után Kolozsvár és Pozsony idegen államok uralma alá került. 1910-ben Pozsony népességének 85 százaléka magyar és német volt, amely arány az oktatásban is megjelent. Az egyetem tanárai és diákjainak egy része 1919-ben Budapestre menekült, és csak 1921-ben jelölték ki az új helyszínnek Pécs városát, ahol 1923. október 15-én lehetett megtartani az ünnepélyes tanévnyitót az elhúzódó szerb megszállás miatt. Az egyetem az egykori jezsuita gimnáziumba költözött. Ez az épület ma a Bölcsészettudományi és Természet-

¹ Lukinich Imre: *Az egyetem alapításának története*. Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt., 1933, Pécs

tudományi Karnak ad otthont. A pécsi egyetem nem az 1367-ben létrehozott, hanem az 1912-ben alapított pozsonyi egyetem jogutódja. A Felvidéken alig több mint egy évtized után „a pozsonyi egyetemen csupán rendkívüli tárgyként szerepel a magyar nyelv egy rektor előadásában. Megszüntették az összes felvidéki magyar főiskolák működését. Trianon előtt a Felvidéken 25 tanító-és tanítónőképző volt. Ma mindössze csak egy van, Pozsonyban. Ide is csak negyven hallgatót vesznek fel. Ötvenkét magyar gimnáziumból már csak egy működik.”²

Kolozsvárra 1918. december 24-én vonult be a román hadsereg. A magyar „népkormány ekkor utolsó intézkedésével utasítja az egyetemet, hogy törölje az alapító, Ferenc József nevét hivatalos megnevezéséből, s engedélyezi a tanári karnak, hogy hűségesküt tegyen a román államnak.”³ A megszálló hatalom 1919. május 10-én felszólította a tanárokat, hogy tegyenek hűségesküt a román királyra és két éven belül kezdjék el a román nyelvű oktatást. (Az 1919-es tavaszi félévre beiratkozott hallgatók 83 százaléka magyar volt.) 1919. május 12-én a román hatóságok a karhatalom segítségével átvették az egyetemet, az oktatók csak a személyes holmijukat vihették magukkal. A könyvtár könyvei is a városban maradtak. „A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem elrablása alkalmából a románok 1920. február 1-jén nagy ünnepélyt rendeztek, amelyen nemcsak az entente államai és egyetemei képviseltették magukat, hanem a semleges Hollandia egyetemeinek képviselői is.”⁴ Két nappal korábban a tudományegyetem főépületének homlokzatán levő Ferenc József-szobor fejét letörték és helyére Ferdinánd román király fejét illesztették. Igazi bizánci kultúrkörre jellemző tett volt!

A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem 1920 áprilisától Budán működött, majd 1921 őszén Szegedre költözött. A magyar minisztertanács 1921. február 1-jén döntött arról, hogy a kolozsvári egyetemet Szegeden, míg a pozsonyit Pécsre helyezik el. Ezt a döntést a parlament jóváhagyása után a június 21-én kihirdetett 1921. évi XXV. törvény véglegesítette. Így 1921. október 9-én megtörténhetett a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem első szegedi tanévének megnyitása. Az oktatáshoz szükséges épületek már korábban elkészült iskolák voltak, amelyek közül kiemelkedett az egykori szegedi főreáltanoda 1873-ban átadott épülete, amelyet Szkalnitzky Antal tervezett neoreneszánsz stílusban. Ez az épület ma a Szegedi Egyetem központi épülete. Az egyetem elhelyezése komoly kihívást jelentett a városnak.

Rerrich Béla terve alapján 1928-ban kezdték el a Dóm téren álló egyetemi épületek és a püspöki palota építését. Az egyetem Észak-Erdély visszatérése után, 1940. október 16-án visszaköltözött Kolozsvárra, ám Szeged sem maradt felsőoktatás nélkül, mert ekkor jogilag új egyetemet hoztak létre Horthy Miklós Tudományegyetem néven. Azonban 1945-ben újra visszaköltöztették Kolozs-

² In *8 Órai Ujság*, 1933. 10., 10.

³ Gaal György: *Egyetem a Farkas utcában*. Erdélyi Magyar Műszaki tudományos Társaság, 2001, Kolozsvár

⁴ In *Budapesti Szemle*, 1920. 518–519. szám

*A Debreceni Egyetem egyike az ország legrégebbi, folyamatosan működő felsőoktatási intézményeinek
(Fotó: Ludmann Mihály)*

várról Szegedre, a nevét is megváltoztatták, ekkortól Szegedi Tudományegyetemnek nevezték. Nem sokkal később, 1962-ben felvette egykori hallgatójának, József Attilának a nevét. 2000. január elsejével több egyetem és főiskola egyesítésével létrejött a Szegedi Tudományegyetem 12 karral, amelynek a szenátusa 2007-ben az 1581-ben alapított kolozsvári jezsuita kollégiumot jogelődjének nyilvánította. Így a szegedi intézmény jogilag Magyarország második legrégebbi, folyamatosan működő egyeteme.

A legrégebbi egyetemünk

A debreceni egyetem volt az az újonnan alapítottak között, amely, ha nem is háboríthatatlanul, de ugyanabban a városban folytathatta működését. Az 1912-ben alapított iskola neve Magyar Királyi Tudományegyetem volt, és 1914-ben kezdte meg működését a Református Kollégium épületében. A Református Kollégiumot 1538-ban alapították, így idősebb volt a kolozsvári jezsuita iskolánál. A város nagy részét 1802-ben a debreceni tűzvész elpusztította, a református templommal és kollégiummal egyetemben. Ezt a két épületet Péchy Mihály tervei alapján építették meg. A kollégium a kor divatjának megfelelően klasszicista stílusú, kétemeletes épület, méretes belső udvarral. Főhomlokzata a Nagytemplom szentélye felé néz, síkszerűségét csak a széleken kissé kiemelkedő két lezáró

saroképület törli meg. Itt alkalmazta Péchy a római piederasztalos oszlopot, amelyek timpanont tartanak. Az oszlopszékekre bronz domborműveket helyeztek el, amelyek Kálvin és Zwingli mellett a híres diákokat örökítik meg, többek között Arany János, Kölcsey Ferenc, Fazekas Mihály portréját láthatjuk itt. A kollégiumban tanult a református Tisza család több tagja, köztük gróf Tisza István egykori miniszterelnök is. A kollégium egyetemi épületté válása után azonban szűknek bizonyult, és a város nagylelkűen építési területet ajánlott fel a Nagyverdön, és emellett pénzzel is támogatta az építkezést. Elsőként az Orvostudományi Kar központi épülete készült el, amelyet még az utolsó uralkodó, IV. Károly 1918. október 23-án avatott fel. Az építkezések azonban a háború után is folytatódtak. Közben névváltozás is történt, mert az intézmény 1921-ben felvette a meggyilkolt miniszterelnök nevét, és így Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem lett. 1923 szeptemberében Klebelsberg Kuno nyitotta meg a belgyógyászati és sebészeti klinikát, majd egy év múlva adták át a kormányzó jelenlétében a gyermekklinikát. Az orvoskari telep zárókövét 1926. október 17-én tették le, és ekkor avatták fel az egyetem névadójának, Tisza Istvánnak a szobrát, Kisfaludi Strobl Zsigmond alkotását. A Tisza-egyetem központi épületének alapkövetétele 1927-ben volt. Tervezője Korb Flóris, a kivitelezés Katona Mihály építészmérnök és Stegmüller Árpád építésmester munkája. Az avatási ünnepségek már 1932. május 14-én, szombaton elkezdődtek, amelyre a kormányzó kíséretében Klebelsberg Kuno, volt vallás- és közoktatási miniszter is megérkezett, majd másnap megtörtént az épület ünnepélyes felavatása. „A négyemeletes, hatalmas palotának homlokzata 108 méter széles, az épület mélysége 88 méter. A 440 négyzetméteres aula, Közép-Európa egyik legnagyobb díszudvara 4000 embert képes befogadni. A könyvtárnak 40 terme van, félmillió kötet befogadására van berendezve”⁵ – olvashatjuk a korabeli tudósításban.

Az épület homlokzatának arányai hasonlóak, mint a kollégium épületéé, azonban azt is láthatjuk, hogy az új egyetemi épület jóval nagyobb. A horizontalitás unalmát a keskeny saroképületek mellett a hangsúlyos középrizalit bontja meg. Az öttengelyes, középen három kapunyílasos épületrészt felül itt is háromszögletű orommező zárja, ahogyan a kollégiumnál is. Ez a klasszicista motívum azonban nemcsak ott látható, hanem a debreceni építészet olyan meghatározó alkotásánál is, mint a Nagytemplom és a Városháza. Korb ezt a város- és iskolaépítészeti hagyományt vitte tovább az egyetem központi épületében. A korszerűséget azonban nem kerülhette el, és ennek egyik jele az, hogy az egyetem épületének rizalitjai, párkány- és tetővonala a húszas évek neobarokk építészetének megoldásait követi. Ezt a neobarokk stílust láthatjuk a debreceni Déri Múzeum épületében is, amely szintén ebben az időben épült. A kapun belépve egy viszonylag alacsony közlekedőn át jutunk az aulába, amelynek antikos boltívei a negyedik emelet fölött ívelt üvegteret tartanak. Ennek és a boltívek felső részein levő ablakoknak köszönhetően egy fényes és tágas, lenyűgöző tér nyílik meg. A belső dekorációban és az üveglablakok színes sávjaiban a szecesszió késői, geometrikusabb irányzata is jelen van, ami

⁵ In *Nemzeti Ujság*, 1932. 05. 15.

– ahogyan a kolozsvári Egyetemi Könyvtár épületében láhattuk – nem volt idegen az építésztől.

Az egyetem előtt álló Tisza István-szobrot 1945-ben ledöntötték, amely tett ideológiai, társadalmi korszakváltást jelzett. Elhagyták az egyetem megnevezéséből a néhai miniszterelnök nevét, majd 1952-ben Kossuth Lajosról nevezték el. 1990 után az átszervezések és összevonások miatt jelentős változások történtek a felsőfokú oktatási intézményekben, ez is indokolta az újabb névváltoztatást, 2000-ben az iskola új neve Debreceni Egyetem lett. Ekkor állították fel újra Tisza István szobrát.

A két világháború között épített új egyetemek között alapvető eltérések vannak. A szegedi Dóm téri épületek egy tér köré szerveződtek, amelynek szakrális és világi funkciója is volt, de a tér szervezésének meghatározó jellegét a város történelmi területe, a régi Dömötör-toronnyal és a neoromán Fogadalmi templommal adja. A debreceni központi egyetemi épület a szegedivel egy időben épült, azonban a város területén kívül, a Nagyerdő szélén. Szembeszökő az épület dominanciája a környezete fölött, míg az előtte levő park átmenetet jelent a természet és az épített formák világa között. Templom itt is van, de ez az egyetemi hallgatónak és tanároknak épült, amelyet a város építésze, Borsos József terve alapján 1939-ben kezdtek el felépíteni. A kálvinista Róma egyetemében a nagy elődökre feliratok emlékeztetnek, szobor csak a névadónak járt, amelyet az épület előtt állítottak fel. Ezen kívül a debreceni reformációban szerepet játszó négy személynek készítették szobrot, ezeket az egyetem előtti parkban állították fel, az elsőt 1934-ben, míg a többi hármat 1939-ben. A szegedi domban és a téren sokkal jelentősebb a plasztikák szerepe. A debreceni egyetem központi épületének stílusa korához és a város két szimbolikus épületének építészeti világához igazodik, a szegedi a neoromán építészet folytatása. A két legősibb hagyományral rendelkező és ma is működő egyetemünk története eltérő, azonban Klebelsberg Kuno személye összeköti ezeket, aki kitartóan szorgalmazta és támogatta az új iskolák és egyetemek létrehozását és építését. A két intézmény a 20. század sorsdöntő változásaiban is megőrizte azt a szerepét, amire az európai egyetemek szerveződtek, a tudás megőrzésére és átadására. Talán nem volt hiábavaló.

GRÓH GÁSPÁR

JANKOVICS MARCELL TRIANONJA

Trianon századik évfordulója a megemlékezés könyveinek tucatjait csalta elő. Szakkönyvek, emlékezések, legendák és legendaoszlatások, kiváló tudósok, nagy tudású, szenvedélyes emlékezők, a nemzeti frusztráltság krónikásai adták közre összefoglalásaikat, dokumentumkötetek, feldolgozások követték egymást, mintegy kései pótlásaként a két generációt sújtó hallgatásnak. A kínálat túltengeése már-már lehetetlenné tette, hogy az arra érdemes kötetekre méltó figyelem irányuljon, igaz, más esetekben is nehezen tekinthető át a kritikai visszhang.